

Mehmet TABAKOĞLU (*)

TOSYALI BAZI MUTASAVVIFLAR ÜZERİNE NOTLAR

Öz

Bu makalede Tosyalı oldukları bilinen bazı mutasavvıflarla ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Geçmişte dinî-tasavvufî hayatın canlı bir şekilde yaşandığı anlaşılan bu Anadolu şehrinin kültürünü tanımak ve gelecek nesillere aktarmak, her şeyden önce tarihe karşı bir sorumluluktur. Bu sorumluluktan hareketle Nasuh Efendi, Abdülmecid b. Nasuh, İsmail Rûmî, Tefsirî Mevlânâ Mustafa ve Kazasker Mustafa İzzet Efendi gibi meşhur mutasavvıfların hayatları ve tasavvuf tarihindeki yerleriyle ilgili kısa bilgiler verilmiştir.

anahtar kelimeler

Tosya, Mutasavvıf, Zeyniyye, Kâdiriyye, Ahîbabalık, Mûsikîşinas.

abstract

Notes About Some Tosya's Sufis

In this article are given brief information about some mystic known to be Tosyalı. In the past religious-mystical experience vividly understood to recognize the cultural life of this city in Anatolia and to pass on to future generations is a responsibility before history in spite of everything. With this responsibility, brief information has been given about the lives of the famous Sufi mystics such as Nasuh Efendi, Abdülmecid b. Nasuh, İsmail Rûmî, Tefsirî Mevlânâ Mustafa and Kazasker Mustafa İzzet Efendi and their place in Sufi history.

key words

Tosya, Mystics, Zeyniyye, Kâdiriyye, Ahîbabalık, Musician.

GİRİŞ

Anadolu'da İslâmiyetin canlı olarak yaşanmasında, yaşatılmasında hiç şüphe yok ki sûfler ve tekkeler büyük öneme sahiptir. Menkıbeleri anlatılgelen, saygı ve hürmet hisleri beslenen bazı mutasavvıfların, yaşadıkları bölge insanına geçmişte olduğu olduğu gibi günümüzde de etkileri devam etmektedir. Bu etki gerek yapıp yaptırdıkları maddî eserler gerekse eser telifi, vaaz, irşâd gibi manevî yollarla var olagelmıştır.

Anadolu'nun mütedeyyin ve muhafazakâr bir şehri olan Tosya için de bu durumlar geçerlidir. Mutasavvıfların halk üzerindeki manevî etkisi devam etmektedir. Mesela halk arasında, Tekke Hamamı'nın İsmail Rûmî tarafından yapımına hayvanların da yardım ettiği hala dilden dile anlatılmaktadır. Diğer taraftan, yaptırılan bazı tekkelerin bugün cami olarak kullanıldığı bilinmektedir. Veya Kazasker Mustafa Efendi'nin yazdığı yazılar, her ne kadar bugün müze olsa bile Ayasofya'nın cami olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. Geçmişten gelerek günümüzü aydınlatan maneviyat erleri her yerde her zaman bulunacaktır.

Aşağıda Tosyalı oldukları bilinen bazı mutasavvıf ve tarihî şahsiyetler kısaca ele alınmış, yaptıklarıyla tarihselliğin üzerine çıkabildikleri gözlenmeye çalışılmıştır.

NASUH EFENDİ

Şeyh Nasûh¹ Tosya yakınlarında bir köyde ikamet etmekte iken, babası İsrail'in vefatından sonra annesi onu ilim tahsili için küçük yasta Tosya'ya getirmiş ve burada çocuklara Kur'ân öğreten Pîrî Halife'ye teslim etmiştir. Ondan Kur'ân öğrenip hafızlığını tamamladıktan sonra Amasya'ya giden Şeyh Nasûh, burada bir süre hat ilmiyle meşgul olduktan sonra Tokat'a geçmiş ve orada Şeyh Tâcüddin İbrahim Karamânî'nin halifelerinden Boyabatlı Hacı Halife (Abdullah Kastamonî) (ö.894/1489) ile tanışmış ve onun vesilesiyle Şeyh Tâcüddin'in himayesine girmiştir. Şeyh Safiyyüddin Mustafa'nın (ö.919/1513) vefatından sonra Yavuz Sultan Selim ve hocası Halim Çelebi'nin isteği üzerine bu makâma geçmiştir. Bu süre içerisinde Yavuz Sultan Selim ve hocası Halim Çelebi, Bursa kadısı Şâh Çelebi başta olmak üzere devrin ileri gelenleri Şeyh Nasûh'a büyük teveccühle bulunmuşlardır. Yavuz Sultan Selim'in kendisini ziyarete geleceğini haber veren mektubunu alınca postnişinlik makamını bırakmış ve memleketi Tosya'ya dönmüştür.

Nasuh Efendi beş vakit namazdan sonra okunan evrâdın tesiriyle aşkı gâlip geldiği için kendi isteğiyle makamından ayrılmak istediğinde, dervişlerden bir kısmı yerine Muallimzâde Mustafa Efendi'nin geçmesini isterken, diğer bir kısmı da Tireli Mustafa Halîfe'nin geçmesini istemişlerdir. Nasuh Efendi, dervişlerden istihâreye yatmalarını istemiş, dervişler rüyalarında Muallimzâde'yi hokkabaz-

lık ederken görmüşler, Nasuh Efendi de “Seccâde hokkabazındır” diyerek makamını bırakarak memleketi Tosya’ya gitmiştir. Nasuh Efendi hattat ve şâirdir. *Risâletü’l-edviye fî tarîkatî’s-sûfiyye* ile mürîdin mürşidine karşı vazîfelerinden bahseden bir buçuk varaklık *Risâlaetü’l-edebîyye* adlı eserleri kaleme almıştır. Vefat tarihi 923 veya 924/1517-1518 olan Nasuh Efendi’nin kabri Tosya’da Küçük Çay mevkiindedir.

ABDÜLMECİD B. NASUH

Tam adı, Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (İsrâfil) et-Tosyevî el-Amâsî er-Rûmî el-Hanefî’dir². Abdülmecîd Efendi (ö. 973/1565), farklı İslâmî ilim dallarında çok sayıda eser kaleme almış âlim bir zât olmasına rağmen kaynaklarda hayatı hakkında neredeyse hiçbir bilgi yoktur. İlmî yönüyle ilgili olarak elde edilen bilgiler de, daha ziyade bir tarîkat şeyhi olan babası Şeyh Nasûh Efendi (ö.923/1517) vesilesiyle elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Nitekim babasından aldığı tasavvuf kültürü, Abdülmecîd Efendi’nin ilmî yönelişini ve kaleme aldığı eserlerin üslûb ve içeriğini büyük ölçüde belirlemiştir.

Abdülmecîd Efendi, babasının postnişin olması hasebiyle tasavvufî bir hareket olan Zeyniyye kültürü içinde yetişmiştir. Daha ziyade üst düzey aydın bir tabakaya hitap eden, bu nedenle de bir aydınlar tarîkatı olarak nitelendirilen Zeyniyye hareketi, Abdülmecîd Efendi’nin dînî ve fikrî alandaki yönelişinin en büyük belirleyicisi olmuştur.

Babası Zeyniyye tarîkatinin şeyhi olan Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh, tasavvufî kültürün hâkim olduğu bir ortamda büyümüş ve bu anlayışı benimsemiştir. Bu nedenle kendi düşünce yapısında da tasavvufî yön belirleyici olmuştur. Her ne kadar kendisi postnişinlik makamında bulunmamış olsa da, fikirleri ve bu fikirler doğrultusunda kaleme aldığı eserleri vasıtasıyla Zeyniyye kültürünün Anadolu’ya yayılmasında emeği geçenler arasında onun ismi de zikredilmiştir.

Eserleri

Abdülmecîd Efendi’nin tefsir, tasavvuf, hadis, fıkıh, kelam, İslam tarihi, biyografi, eğitim, psikoloji gibi değişik alanlarda ellinin üzerinde eseri mevcuttur. Eserleri Türkiye’nin çeşitli kütüphanelerinde yazmalar halinde bulunan müellifin *Tefsîru Sûreti’l-İnsân* adlı tefsir risalesi Muammer Erbaş tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiş ve tahkikli olarak yayınlanmıştır.³

Burada konumuz açısından Abdülmecid Efendi’nin sadece tasavvufla ilgili eserleri zikredilecektir. Diğer eserlerinin listesi ve kısa tanıtımları yapılan tezlerde mevcuttur.

Tasavvufî İlgili Eserleri

1. *Riyazu'n-nâsihin*: Zile İlçe Halk Ktp., nr. 195. (Halen Milli Kütüphane'de bulunmaktadır.)
2. *Menâkıb-ı evliyâ*: Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar nr. 4027 vr. 33-67, Türkçe.
3. *Menâkıbu'l-ârifîn ve kerâmâtü'l-kâmilîn*: İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 558, Türkçe.
4. *Kıssa-i Çoban ve Münâcât*: Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4027/1, vr. 1-12, Türkçe, h.988.
5. *Mutâibetü'l-kulûb bi muhâtabeti'l-mahbûb*: Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4027/2, vr. 12-20.
6. *Ucâletü Muhtasaratün mine't-tasavvuf*: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/3, vr. 258b-263b, Arapça.
7. *Levâihu'l-kulûb ve revâiyu'l-mahbûb*: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/8, vr. 280b-290a.
8. *Nahvü'l-ârifîn*: Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 710, vr. 68-70, Arapça.
9. *Nasihatnâme*: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/5, vr. 269b-271a, Farsça.
10. *Esrâru'n-necât ve'n-necâh*: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/6 vr. 273b-277b, Arapça.
11. *Lâyiha-i rûhâniye ve lâmia-i nûrâniye*: Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3674/6, vr. 278b-279b, Müellif hattı, Farsça.
12. *Kenzü'l-fevâid*: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2243, Arapça, Müellif hattı. Diğer bir nüshası, Kayseri Raşid Ef. Ktp., Raşid Ef., nr. 693.
13. *Risâletü'l-mevâiz ve'd-duâ*: Kayseri Raşid Efendi Ktp. nr. 693, vr. 92b-108a.

İsmâil Rûmî

Kâdiriyye tarîkına mensûp müçtehid pîrlerden İsmâil Rûmî⁴, Osmanlı padişâhlarından I. Ahmed (1012/1603-1036/1617) ve IV. Murad (1032/1623-1049/1640)'ın saltanatı döneminde yaşamıştır. Azîz Mahmûd Hüdâyî, İdrîs-i Muhtefî (1024/1615), İbrahim Kırımî (1042/1632), İsmâil Ankaravî (1041/1631) ve Abdülmecîd Sivâsî (1049/1639) gibi meşhûr sûfilerle de muâsırdır. Rûmî'nin hayatını ve tasavvufî şahsiyetini detaylı olarak ortaya koyacak, halîfeleri veya Rûmî koluna mensûp zevât tarafından yazılmış müstakil menkıbevî bir eser mevcut değildir.

Hayatı

Nefha'da İsmâil Rûmî'nin bugün Kastamonu'ya bağlı Tosya'da doğduğu yazıdır. Bazı müellifler doğum yerinin Tosya'nın Badin, Babsa veya Bansa köyü olduğunu söylemektedir. Ancak Tosya'da İsmâil Rûmî'nin kendi dergâhındaki husûsî kayıtlarda ise Pîr'in doğduğu yerin adı 'Badin' değil bugün Çankırı'ya bağlı 'Badiğin' köyü olarak gösterilmiştir. Doğum târihi ise sadece Emirgan'da Kâdirî Haffâfzâde/Kavafzâde Hüseyin Efendi dergâhı son şeyhi ve türbedârı Gânizâde Ahmet Muhyiddîn tarafından yazılan *Gülzâr-ı Kâdirî'den Bir Yaprak* isimli eserde 945/1538-9 olarak verilmiştir. İsmâil Rûmî'nin babası köyde çobanlık yapan, kerâmetleri meşhûr, mânevî kemâle sahip Çoban Ali isminde bir zâttır. *Gülzâr-ı Kâdirî*'de annesinin ismi Ümmühânî olarak verilmiştir. Âilesi hakkında isimlerden başka mâlûmât mevcut değildir.

Rûmî gençlik yıllarında tahsîl için, yaşadığı dönemde kaza merkezi olan Tosya'ya, oradan da Kastamonu'ya geçmiştir. Bağdat ve Mısır'daki Kâdirî şeyhlerinden icâzet almadan önce İsmâil Rûmî Kastamonu'da Halvetî şeyhi Ahmet Efendi'ye intisap etmiştir. Seyr ü sülûkunu tamamlayıp irşâd için icâzet almak üzere iken bir gece rüyâda Abdülkâdir Geylânî'yi görmüş ve Pîr kendisini Bağdat'a dâvet etmiştir. Bunun üzerine İsmâil Rûmî Bağdat'a gitmiş ve Geylânî'nin evlâdlarından o dönemde Kâdirî âsitânesinin şeyhi ve Bağdat nakîbûleşrâfı olan Feyzullah Efendi'ye intisap ederek bir süre hizmetinde bulunmuştur. Kırk günlük çilesini (Halvetî) tamamladıktan sonra Feyzullah Efendi'den Kâdirî icâzeti almıştır. Bağdat'da bulunduğu günlerde Pîr Geylânî mânâ âleminde bu defa kendisine Rum (Anadolu)'a giderek tarîkatını yaymasını emretmiştir. Bu mânevî emir üzerine şeyhinden de izin alan Rûmî, *Nefha*'ya göre üç yüz dervişle Bağdat'tan ayrılmış, dervişleriyle birlikte Mısır'a gelmiştir. Mısır'daki Kâdirî Şeyhûniyye tekkesinde Geylânî'nin oğlu Abdürrezzâk (Rezzâkiyye) kolundan İbrahîm Burhâneddîn'in halîfesi şeyh Ahmed b. Mustafa ile görüşmüştür. Mısırlı şeyhin bir süre hizmet ve sohbetinde bulunarak kendisinden ikinci bir Kâdirî icâzetnâmesi almıştır. Bunlardan açıkça anlaşılacağı üzere İsmâil Rûmî'nin silsilesi, biri Bağdat Kâdirî şeyhi Seyyid Feyzullah diğeri ise Mısırlı Kâdirî Şeyh Ahmed'den olmak üzere iki silsile ile Abdülkâdir Geylânî'ye ulaşmaktadır. Sâdık Vîcdânî, Kâdirihâne'nin son şeyhi Gavsî Efendi'nin ifâdelerine binâen, daha sonra verilen Rûmî tarîkat icâzetlerinde ikisinin de yazıldığını söylemektedir. Ancak Revnakoğlu, Vîcdânî'nin bu husûsu yanlış anladığını ya da yeterince tedkîk etmediğini belirtmektedir. İsmâil Rûmî'nin tarîkı ne Kastamonu'da iken aldığı icâzeyle ne de Bağdatlı şeyhin yolundan devam etmiştir. Rûmiyye kolu Mısırlı şeyh Ahmed'in kolundan yürümüştür.

İsmâil Rûmî, Mısır'dan Anadolu'ya dönüşte tarîkat faaliyetine başlamıştır. Makâmı ve tesîs ettiği Rûmiyye kolunun merkezi olacak İstanbul'a gelmeden Rif'at Efendi'ye göre Anadolu ve Rumeli'yi dolaşmış ve uğradığı yerlerde tekke

ve zâviyeler inşâ ettirerek halîfelerini tâyin etmiştir. Rif'at Efendi'nin Tosya'da İsmâîl Rûmî âsitânesini zikrettiğini ve Revnakoğlu'nun da Kastamonu'da ismini taşıyan beş Kâdirî tekkesinden bahsettiğini dikkate alarak, Mısır'dan sonra doğduğu bölgeye geldiği tahmin edilebilir. Rif'at Efendi tek tek şehirleri saymakla birlikte Edirne, Bursa, Tekirdağ, İzmir, İzmit, Manisa, Rumeli taraflarında ise Selânik, İştib, Köstence, Filibe, Seres, Temeşvar ve Mısır şehirlerindeki Kâdirî dergâhlarının Rûmî'nin himmetiyle açıldığı rivâyet edilmektedir.

Rif'at Efendi, İsmâîl Rûmî'nin Bağdat'a ve Mısır'a gittiğinden bahsetmiş, ancak Şeyh Ahmed'den Bağdat'ta hilâfet aldığını ifâde etmiş ve Geylânî'nin ahfâdı Feyzullah Efendi'yi de zikretmemiştir.

İsmâîl Rûmî'nin İstanbul'a geliş tarihini sadece Mehmet Râif (v. 1917) *Mir'ât-ı İstanbul*'da 1020 (1611-2) olarak vermiştir. Dervişleriyle ilk olarak Sultanahmet'te Atmeydanı'nda bulunan Sofular Câmî'ne gelmiştir. İki büyük Halvetî tekkesi arasında yer alan, Şeyhülislâm Molla Hüsrev'in yaptırdığı Câmî'nin o dönemde 'kırklar makâmı' ve 'ins ü cinnin' toplandığı bir yer olduğu kabul edilmekteymiş. Bu sebeple Rûmî'nin 'Reîsü'l-aktâb (kırların/kutupların başı)' mânevî pâyesi ile Sofular Câmî'ni ilk olarak tercihi tesâdüf değil, ilâhî bir sevk olarak kabul edilmiştir.

Rif'at Efendi'nin bizzât Rûmî'ye isnad ettiği Kâdirî tekkelerinin biri de Sultan Ahmed Câmî'dir. Ayvansarayî de bu Câmî'nin yerinde önceden bir Kâdirî tekkesi olduğunu söylemektedir. Bu durum İsmâîl Rûmî'nin Tophâne'deki âsitâneneden önce burada bir tekke ihdâs ettiğini göstermektedir.

Revnakoğlu Rûmiyye pîrinin 'Bir müddet burada Kırklardan mürekkeb kutblara riyâset (başkanlık) etmek sûretiyle rûhânî vazîfelerini yapıp bitirdikten sonra Hızır (a.s.)'ın husûsî bir emriyle Tophâne taraflarına' geçtiğini söylemektedir. Hacı Pîri (v. 1040/1630) isminde birine âit bostan üzerine, Hızır'ın delâleti ile ve mânen planının çizilmesiyle inşâ edilen Tophâne'deki Kâdirî âsitânesinin hikâyesi *Nefha*'da şöyle anlatılmaktadır: "Tophâne'ye gidip Fîrûz Ağa Câmii bitişindeki Hacı Pîri bostanında durdu. Ve orada Hızır (a.s.) ile hemdem oldu. Hz. Hızır bostanın bazı yerlerine nişanlar koydu ve 'Bu kadar bir hânkâh binâ eyle' diye fermân buyurdu. Bir gün dervişlerini toplayıp bostanda Hz. Hızır ile karşılaşmasını ve o arsaya bir tekke binâsına işâret ettiğini açıkladı. Hacı Pîri'den bostanı istediklerini bildirdiğinde o da bu fermânı kabul etti. Bostanın alım satımından ve eni boyuna kadar ne şekilde işâret buyurdular ise ta'riflerine göre tekkenin inşasını Hacı Pîri'ye havâle buyurmuştu. Bu hususta altın ve gümüş sarfederek tekkeyi binâ etti. Tekke tamamlandıktan sonra Şeyh'e haber verdiler. Onlar da varıp tekkeyi gezip gâyet beğendi ve Hacı Pîri'den masraf defterini istedi. Hacı Pîri de teberrûken 'defterim yoktur' dedi. Bunun üzerine Şeyh 'Eğerki hizmetim makbûl olsun dersin her ne masraf ettinse defter edip getir'

diye fermân buyurdu. Emr-i şeyhânelerine uyarak defterini getirince Şeyh, ‘Şu-rayı kazıp bir sofa yap’ diye tekrâr emretti. Hacı Pîri buyurulan yeri birkaç zirâ’ kazınca altın ve gümüş ile dolu bir aded küçük, nakışlı mermer küp çıktı. Küpün içinde olanlar hesaplandı. Ne bir akça ziyâde ve ne noksan olarak tekkeye sarf olunan meblâğ mikdarı olduğu anlaşıldı. Hâcî Pîri’ye “Alın hakkınızı” diyerek küpün içinden çıkan meblağı verdi.” Rif’at Efendi İsmâil Rûmî’nin bir kerâmeti olarak zuhûr eden küpün, daha sonra ağzına kapak yapıldığını ve bir musluk takılarak tekkenin kuzey tarafındaki pencereye yerleştirildiğini söylemektedir. Umûmî yangında söz konusu küp yanmıştır.

Nefha’da isimleri zikredilmeksizin, İsmâil Rûmî’nin zamanının şeyhlerini dâvet ederek duâ ve zikirlerle tekkenin açılışı için merâsim tertip ettiği belirtilmektedir. Binâ olarak ihdâs edilen Kâdirî-Rûmî âsitânesinin ve şeyhinin kısa bir süre içinde İstanbul dergâhları içinde hatırı sayılır bir üne kavuştuğu anlaşılmaktadır. Zîrâ Rif’at Efendi, salı günleri yapılan âyinde Rûmî dervîşlerinin âteşîn ve coşkulu zikir seslerinden, tekkenin yanında yer alan sinagog sakinlerinin orayı terk etmek zorunda kaldığını rivâyet etmektedir.

Tuhfe-i Rûmî müellifi âsitânede İsmâil Rûmî’ye ait sadece kendi sığabileceği bir genişlikte odacık’tan söz etmektedir. Daha sonra muhtemelen tevhîdhanede yer alan vaaz kürsünün altında kalan adeta bir mahzen niteliğindeki bu mekânda vakitlerinin çoğunu ibâdetle geçirmiştir. Rûmî dervîşlerini uyanık tutmak amacıyla, saçlarından kendilerini asmaları için yedi dervîş hücresinin tavanına halkalı çivi taktırmıştır. İki kaynakta yer alan tekkenin iç dizaynına ilişkin bu bilgiler, Pîr-i sâni Rûmî’nin dervîşlerine şiddetli bir riyâzet ve mücâhede ile seyr ü sülûk yaptırdığını göstermektedir. Nitekim S. Vicdânî, onun sülûkuna her mürid dayanamadığı için bazılarını Eşrefî usûlüne göre terbiye ettiğini söylemektedir.

Osmanlı sultanlarının tarîkat büyüklerine gösterdiği yakın ilgi ve hürmet İsmâil Rûmî’nin hayatında da görülmektedir. Sultan I. Ahmet tarafından yapılan Sultan Ahmet Câmî’nin açılışında (1616) dönemin büyük sûfîlerinden Azîz Mahmud Hüdâyî, Cihangîrî Hasan Burhâneddîn gibi Rûmî de dâvet edilmiştir. Padişah kendisini karşılamış ve Hünkâr mahfilinde dinlenmesi için ona yer ayırmıştır. İsmâil Rûmî bu teveccüh karşısında Sultan’a, zâhirde onun dâvetlisi olarak gelmiş görünmekle birlikte manâda tarîkat âyiniyle görevli kıldığı için geldiğini ve daha önce o mekânda Hızır’la buluştuğunu bildirmiştir. Revnakoğlu’nun Sultan Ahmet Câmî’nin bir Kâdirî tekkesi yerine inşa olduğunu söylediği dikkate alındığında İsmâil Rûmî’nin sözünün maksadı da ortaya çıkmış olmaktadır. Câmînin temel şeyhi Hüdâyî Cuma hutbesini, Hasan Burhâneddîn Cuma vaazını yaptığı gibi, Rûmî de namazdan sonra Kâdirî âyini icrâ etmiştir. Bu târihten itibaren her Cuma günü ikindiden sonra Kâdirî âyinin yapılması için Padişah, şeyhin ve dervîşlerin kolayca gidip gelmesini temîn için câmînin vak-

findan tahsîsatta bulunmayı irade etmiştir. Ancak İsmâîl Rûmî bu ödeneği kabul etmeyerek kendi vakfına bu âdetin devam ettirilmesini şart koymuş ve daha sonraki Kâdirhâne şeyhleri tarafından bu usûl devam ettirilmiştir.

İsmâîl Rûmî'nin yukarıda isimleri geçen çağdaşı sûfilerle münasebetine dâir *Nefha*'da anlatılan tek menkıbe Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin vefât anına ilişkindir. Rivâyete göre; "Bir gece Şeyh hazretleri (İsmâîl Rûmî) pür celâl tev-hîdhâneye çıkıp dervîşânı toplayarak zikrullâha başladı. Zikir bittikten Fâtîha deyip sevinçle eliyle yüzünü meshetti. Dervîşlerinden biri hikmetinden suâl etti. Cevâben 'Şeyh Hüdâyî Mahmûd Efendi birâderimizin irtihâl anı yaklaşmış. Ancak büyük bir sıkıntı vuslatlarına zarar vermiş. Bu ağırlık ve sıkıntının kalkması için istimdâden zikrullâha başladık. Allah'a hamdolsun sıkıntı huzûra döndü.' dedi. Bir müddet sonra Hüdâyî dervîşlerinden biri âsitâneye gelerek, 'Pîrimiz âhirete göçmeden önce size selâm ve duâlar ettiler. Kendisini mutlu ve huzurlu kıldığınızı söyleyerek gasil hizmetini ve cenâze namazını sizin kıldırmanızı vasiyet ettiler' dedi." Rûmî, Hüdâyî'nin bu vasiyetini yerine getirmek üzere dervîşleriyle birlikte Üsküdar'a gitmiş ve cenâze namazını kıldırmıştır.

Nefha dışında başka bir kaynakta rastlanılmayan Kastamonu'daki Şa'bânî dergâhı şeyhlerinden Ömer Fuâdî (1046/1636-7)'nin yazdığı mektûp Rûmî ile aralarında husûsî bir yakınlığın olduğunu göstermektedir. Mektupta "İhvânımızın Azîzlerinden" hitâbı eğer sadece bir muhabbet izhârı olarak alınmazsa, Rûmî'nin intisâb ettiği ilk Halvetî şeyhinin Kastamonu'daki Şa'bânî Velî (977/1569-70) olması da muhtemeldir. Yine bu mektuptaki ifâdeler, her iki sûfî arasında daha önce görüşmenin -muhtemelen Kastamonu'da- olduğunu ve tekrâr buluşma arzusunu ve zâhirde gerçekleşmesi mümkün değilse gönülden uzak olmama temenni ve niyâzını anlatmaktadır.

Rif'at Efendi'nin İsmâîl Rûmî'nin kerâmeti olarak naklettiği aşağıdaki hâdisse, velîlere has eşyanın tabîatını değiştirme kudretine bir misâl kabîlindendir: "Şeyh müşârun ileyh hazretleri bir gün hânkâhın kapısında dururlar idi. Hamâllar bir şarap fıçısı getiriyorlardı. Dergâhın önünde mola verdiler. Azîz hazretleri 'Bunun içinde ne var?' diye hamalın birine sordular. Hamal Şeyh'ten utandığı için 'Bal' dedi. Azîz hazretleri de 'Bal olsun' dediler. Hamallar fıçıyı meyhâneye götürdüler. Zimmî meyhâneci fıçıdan şarap almak istediğinde gördü ki fıçıda olan saf baldır. 'Bunun hikmeti nedir, söyleyin' diye hamalları zorladı. Bir müddet tereddütten sonra olanları anlattılar ve 'Bundan başka da bir şey bilmiyoruz' dediler. Meyhâneci Şeyh hazretlerinin kerâmetiyle şarabı bala çevirdiğini anlayıp 'Ben sizin ücretinizi veririm, varın bu balı Azîz hazretleri'ne benden he-diye edin' diyerek gönderdi ve kendi de gidip himmetlerini niyâz ettiler."

Vefâtı ve Türbesi

Rûmiyye pîrinin İstanbul'a ilk geldiğinde husûsen Sofular Câmî'ne inişine ilişkin rivâyetler, Hızır'la buluşması, Azîz Mahmûd Hüdâî'ye sekerat anında yardımını ve yukarıda nakledilen kerâmeti onun zamanın kutbu olduğuna işâretler olarak kabul edilmiştir. İsmâil Rûmî'nin dâr-ı bekâya rihletinin keyfiyeti kutbiyet makâmında olduğunun âdetâ ispâtı olmuştur. Meşhûr menkıbeye göre, Şeyh'e karşı son derece hürmetkâr olan IV. Murad, kendisiyle bir araya geldiğinde sürekli âlemin kutbunun kim olduğunu sormaktadır. Rûmî, Pâdişâh'a neden bunu öğrenmek istediğini sorunca 'Amacım ümmetin düzeni, selâmetidir. Her işimi de onun isteğine uygun yaparak, nâmımın bu âlemde onunla yürümesini temennî ederim' diye cevap vermiştir. İsmâil Rûmî bu sırrı açıklama izni olmadığını söyleyerek diğer büyüklere sormasını söylemiştir. IV. Murad zamanın meşâyihine yöneldiğinde imâları 'İsmâil Rûmî'yi işâret etmekteydi. Bundan sonra Padişah Pîr Rûmî ile görüşmek konusunda eskisinden daha ısrarcı davrandı. Bunun üzerine İsmâil Rûmî kendisini Cuma günü Kılıç Ali Paşa Câmii'ne dâvet etmiş ve orada zamanın kutbu ile görüşmesinin mümkün olacağını bildirmişti. Kendisi de Cuma gecesi gece yarısı irtihâl edeceğini dervişlerine haber vererek yıkanıp kefenlendikten sonra tabutunun üstüne tac ve hırka konulmadan Kılıç Ali Paşa Câmî'nin musallâsına konulmasını vasiyet etmiştir. Rûmî'nin irtihâli vuku bulduktan sonra vasiyeti yerine getirilerek Cuma namazından sonra cenâze namazı kılındı. IV. Murad da namaz kılanlar arasındadır. Dervişleri naşını tekrâr âsitaneye götürürken tâc ve hırkasını tabutunun üstüne koyarlar. Padişah büyük bir kalabalığın tevhiid ve feryadı ile giden cenâzenin İsmâil Rûmî'ye ait olduğunu öğrenince kendisini kendisinden soruşturmasından dolayı büyük bir pişmanlık duymuştur.

Kâdirihâne'nin son şeyhi Gavsî Efendi'nin oğlu Misbah Erkmenku-lu Beyefendi'den de şifâhen aktarılan bu meşhûr menkıbeye göre Padişah Rûmî'nin tabutunu açtırarak kefenini çözmüş, ayaklarının altından öpmüş ve 'Katilin oldum ey Şeyh, beni bağışla' diyerek hatasını ikrâr etmiştir.

Oğlanlar şeyhi İbrahim Efendi İsmâil Rûmî'nin zamanın kutbu olduğuna işâret eden aşağıdaki beyti söylemiştir:

Eğer benden suâl eyler isen vaktin imâmın sen

Derim ol kimsedir kim ben onun adı durur Usta

Rif'at Efendi 'Ustâ' kelimesinin ebced hesabına göre İsmâil Rûmî'ye denk düştüğünü söylemektedir. İsmâil Rûmî'nin cenâze namazının Kılıç Ali Paşa Câmii'nde kılınmasından dolayı bir hürmet ifadesi olarak bu târihten itibaren Kadirihâne şeyhlerinin cenâze namazlarının söz konusu Câmî'de kılınması gelenek haline gelmiştir. İsmâil Rûmî 1041 (1631) senesinde 96 yıllık ömrü nihâyete ererek irtihâl etmiş ve âsitânenin hazîresine sırlanmıştır. Vefâtına

Dediler târîh-i nakl pîr-i sâhib-i izzete

Bu an İsmâîl-i Rûmî göçdü bezm-i vahdete

beytiyle târîh düşürülmüştür.

İsmâîl Rûmî'nin türbesi, âsîtanenin cümle kapısından girişte sol tarafta, harem dâiresinin karşısında bir istinat duvarı üzerinde yer almaktadır. Tekkenin giriş yolu üzerindeki türbenin tabanı, kenarı kavisli bir çıkma ile hareketlendirilmiş, mermerle kaplanmış, yanlarda son şeklini II. Mahmud döneminde aldığını gösteren 'Sultan Mahmud Güneşi' olarak adlandırılan beyzi güneş kabartmaları ile süslü panolarla kuşatılmıştır. Türbenin etrafı mâdenî şebekelerle kapatılmıştır. Niyaz penceresi niteliğindeki kavisli açıklığın şebekesine geceleri 'uyandırılmak' üzere mâdenî bir fener asılmış, çıkmayı sınırlayan sütunlara da ufak fenerler konulmuştur. Mimârî açıdan 'açık türbe' grubuna giren türbesinin üstünde, açıklıkları telle kapatılmış olan, soğan kubbe biçiminde madeni bir iskelet vardır. Tepe noktasında alem olarak, tunçtan yapılmış bir Kâdirî-Rûmî tacı yükselmektedir. Köşelerdeki sütunların tepelerinde de mermerden yontulmuş daha küçük taclar vardır. Çıkmanın üzerine yerleştirilmiş olan kavisli mermer lentoya İsmâîl Rûmî'ye ithâf edilmiş, tâlik hatla yazılmış şu beyit bulunmaktadır:

Bilirsün rûh-ı ehlullâhı kim sâhib-i tasarrufdur

Bu İsmâîl Rûmî meşhedidir eyle istimdâd

İsmâîl Rûmî'nin türbesinde yalnız Rûmî'nin lahdi bulunmaktadır. Mermer lahdin kenarları XVII. yy. üslûbunda dâirevî gülçelerle süslenmiştir. Başucu ile ayakucunda silindir biçiminde şahideler yükselir. Başucu taşında istifli sülûle şunlar yazılıdır: "Allah hû, Sultan Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin vâsıl-ı kerâmât-ı ulûmu ve nâil-i füyûzât-ı kayyûmu ârif-i billâh ve vâsıl-ı ilallâh Hazret-i Şeyh İsmâîl Rûmî kaddesallâhu sırrahû nefe'anallâhu teâlâ bi-himem-i rûhâniyeti hazretlerinin rûh-i enver-i alıyyelerine bi sırri'l-Fâtîha. Sene 1041(1631)".

TEFSİRÎ MEVLÂNÂ MUSTAFA

Tosya'nın dinî, içtimâî ve iktisadî hayatı üzerinde etkili olmuş diğer bir zat olan Tefsirî Mevlâna Mustafa Efendi⁵ 1640-1641 yılları civarında doğmuştur. Babasının adı Hacı Mehmet'dir. Tamir ve bakımını yaptırdığı Asitane'de tefsir okumuştur. Hadis ilminin kaynaklarından olan Kütüb-ü Sitte ve Seb'a'dan icazetli oluşu, onun tahsil derecesinin ve irfanının işareti sayılabilir.

Topkapı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Revan Köşkü kitapları arasında 1723-24 tarihinde yazılmış *Riyâzü'l-Mücâhidîn* adlı bir eseri bulunmaktadır. Bu eser 25 yapraktan oluşan bir risaledir. III. Sultan Ahmed'in sadrazamı İbrahim Paşa adına yazılmıştır. İçerdiği konular; Allah yolunda müminlerin ittîfâkı, gazilik,

cihadın fazileti ve Hz. Peygamber'in bazı özel eşyaları hakkında bilgilerdir. Bu nüshanın üzerinde Toseyevî Tefsirî Şeyh Mustafa Efendi telifi olduğu yazılır.

Tefsirî nesli, nesep yönünden hem Akşemseddin'e hem de Kâdirî şeyhlerinden Tosyalı Şeyh İsmail Rumî'ye dayanmaktadır. Tefsirî Mustafa Efendi'ye icâzetname veren hocası Ulu Köylü Mevlânâ Mustafa'dır.

Tefsirî, çok çalışkan, çevresinin sevgi ve güvenini kazanmış, teşebbüs ehli, Tosya'da o zamana kadar mevcut olmayan veya unutulmuş Ahi Babalık, Duaguluk, Tahmis, Şemhane gibi bazı müesseseleri faaliyete geçirmiş, vakıflarına gelir kaynakları kattırmış, dergâh ve zaviyesi için yemeklik tahsis ettirmiş, iktisat ve sanat açısından büyük önem arz eden İplik Pazarı Vezzanlığını⁶ kurmuştur. Tefsiri, halk içinde ve halk işinde kazanmış olduğu güven ve sevgi onu din adamı sıfatının ötesine geçirmiştir. Tosya'nın o dönemlerde en önemli ticaret ve sanat kolu olan muhayyer (donluk), sof, kaytan, kuşak gibi dokuma ihraç mallarının yapımında kullanılan tiftik ve yün, ipek ipliklerinin ayrı ayrı özellikleri bulunduğu için çok kıymetli ve önemliydi. Yalnız Tosya ve civarında yetişen hayvan tüylerinden, kullanılacakları dokuma çeşidine göre eğrilirdi. Bunların alınıp satıldıkları yere "İplik Pazarı" denilirdi. Bunlardan yapılan eşyalar ise Bedestende satılırdı. İplikleri eğirenler ve dokuyanlar ve alıcılar arasında güven kazanmış olmadıkları ve herhalde biraz güveni sarstıkları için bu Pazar Vezzanlık kontrolü lüzumlu görülmüş ve Esnaf meşihatine ilave olarak debbağ (tabak) ve sofçu esnafı için mevcut Ahibabalık da 32 esnafı içine almıştı. Sonradan Bedesten Duacılığı adı altında teorik, oğlu Şeyh Hafız Hüseyin Efendi zamanında da şeyh-i seb'a unvanıyla tatbiki surette bu denetleme genişletilmiştir.

Tefsiri soyunun Bedestan Duacılığı, sabahları açılışta yapılan duadan ibaret değildi. Pazarları yani alış veriş başlatmak için de bunların dua ve fatiha etmeleri uzun müddet devam eden bir adet ve an'ane olmuş, fakat sonraları bu an'ane ihmal edilmiştir.

Görülüyor ki, Tefsiri'nin Duagûluğu ve Ahibabalığı, Vezzanlığı ve Esnaf meşihati gibi sıfat ve unvanları, şahsiyet ve karakterinin halk tarafından beğenilmiş ve takdir edilmiş olduğunu göstermektedir.

Bugün Harsat mahallesinde bulunan Tefsirî Camii, Tefsirî Mustafa Efendi tarafından 1670 yılında yaptırılmıştır. Kadiri tekkesi olarak yapılan bu caminin çatısı ahşap olup tahta minarelidir. Şerefesi kapalı şerefe tarzında basit oyma aralıklıdır.

Yapılan araştırmalardan Tefsirî soyunun Tosya'da, şehre içme suyu getirilmesi, sofçuluğun gelişmesi ve tabak esnafının sosyal etkinliği bakımından çok yararlı hizmetler gördüğü anlaşılmaktadır.

KAZASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ

Mûsikîşinas, şair, neyzen olan III. Selim döneminde 1216/1801 yılında Kastamonu/Tosya'da doğan Mustafa İzzet⁷, XIX. yüzyılın ilim, sanat ve siyaset dünyasının en önde olan şahsiyetlerinden biridir. Anne tarafından İsmail-i Rûmî'nin torunu olan Mustafa İzzet İstanbul'a tahsil ve terbiye için geldiğinde Osmanlı tahtında kendisinden 17 yaş büyük olan II. Mahmud oturuyordu. O da amcası III. Selim gibi şair, bestekâr ve hattattı.

Bir gün sultanın yaptırdığı Hidayet camiinde nât-ı şerif okuyan Mustafa İzzet'in Sultan tarafından dinlenmesi onun hayatını değiştirdi. O gün için kendisine ilim ve sanatın merkezlerinden biri olan Enderûn-ı Hümayûn'un yolu gözüktü. İsmail Dede Efendi ve çevresinin kemale ulaştırdığı bir ortamda kabiliyetlerini geliştirme imkânı bulan İzzet Efendi bir taraftan medrese ilimlerini tahsil ederken diğer taraftan şair, neyzen ve hattat olabilmenin bütün imkânlarını kullanmıştır.

Musikide ilk hocası Kömürcüzâde Hafız Mustafa Efendi'dir. Sarayın sunduğu imkânlar yanında belli bir disiplini de vardı. Meselenin bu yönü sanatkarı sıkıyordu. Yaşı otuza yaklaştığında tasavvufî yolculuktaki mürşidi Nakşî Ali Efendi ve mûsikî hocası Kömürcüzâde Mehmet Efendi ile birlikte Hac yolculuğuna çıktı. Padişah başta olmak üzere bu tavır herkesi kızdırdı. O, söz konusu tartışmalara aldırmadan Beytullah'ın cismi ve Resulullâh'ın rûhu ile yüzleşmek için yola koyuldu. Âlim ve âriflerle birlikte yapılan bu yolculuk, gönlündeki Allah ve Muhammed aşkını zirveye taşıdı. Gönlünün penceresini sonsuzluğa doğru açtı. Medine'ye ulaştığında Efendisi'ne içini döktü:

*Ey Habîb-i Kibriya ey matla-ı nûr-i Hüda
Nûr-ı çeşm-i enbiya vü reh-nümâ-yı evliya
Ümmetinden bir sipîhr u âsiyem geldim sana
El-aman ey melce-i ümmet Muhammed Mustafa
Yâ Muhammed bana imdâd eyle Allah aşkına
Gönlümü aşkınla âbâd eyle Allah aşkına
İzzet-i vaslınla dilşâd eyle Allah aşkına
El-aman ey melce-i ümmet Muhammed Mustafa*
Bu mısraların bestesi de kendisine aittir.

Tanzimatçı padişahların birincisi I. Abdülmecid 1839'da Osmanlı sultanı olunca görev değişikliği istedi ve Eyüp Camii'ne hatip oldu. Altı sene sonra sultan onu tekrar saraya aldı ve ikinci imam yaptı. Şehzadelerin tahsil ve terbiyesi başta olmak üzere, Kazaskerlik, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azalığı, Reisü'l-ulema, Nakîbu'l-Eşraflık ve Meclis-i Vükelâ memurluğu gibi çok değişik

görevlerde çalıştı. Kendisiyle yaşıt olan Ata Bey, tarihinde onunla ilgili olarak şöyle diyor: “Ulum-ı arabiye ve edebiye ve farisiye ve mutasavvıfede üstad-ı küll ve hutut-ı mütenevviada hâdî’s-sübül ve şiir ve ilm-i mûsıkîde bûlbûl olduklarından başka maneviyata gelince melce-i aşıkân olub ez cümle ilm-i tevhidin mehaızı denilse sezadır.”

II. Abdülhamid’in tahta çıktığı sene 27 Şevval 1293/1876 yılında vefat etti. Tophane Kâdirihane’de büyük dedesi İsmail-i Rûmî’nin yanına defnedildi. Şu ifadelerin yer aldığı mezar taşı kitabesi, talebelerinden Muhsinzâde Abdullah Efendiye aittir: Nakîbu’l-eşraf ve reisu’l-ulema ve’l-hattatîn cenab-ı pir İsmail-i Rumî kaddasallahu sırrehü evladından ve Mehmed Can hazretleri hulefasından imam-ı evvel-i cenab-ı tâcdârî ve dört defa Rumeli sadareti ve Meclis-i Vâlâ azalığı menasıbı ve Meclis-i Has-ı Vûkelaya memur iken azim-i tekyegâh-ı beka olan serfiraz-ı erbab-ı fezâil ve kemâlatdan ve tarikat-ı Nakşibendiye küberasından câmiu’r-riyasat es-Seyyid el-Hac Mustafa İzzet Efendi kuddise sirruh hazretlerinin kabir-i münevverleridir. 27 Ş 1293.

Vefatından 130 sene sonra Mustafa Kara’nın düşürdüğü tarih ise şöyledir:

Kastamonu’da doğdu. Dersaadet’te göçtü.

Sevgilinin izinde Mekke’ye doğru göçtü

On iki imam çıktı vefatını söyledi.

İşte hattat ve neyzen derviş “KAZASKER GÖÇTÜ” 1293

Hat sanatının en büyük temsilcilerinden biri olan Mustafa İzzet Efendi Kur’an-ı Kerim, Amme cüzü, Delâil, En’am-ı şerif, Hilye gibi pek çok esere imza attığı gibi İstanbul başta olmak üzere Bursa ve Kahire’de birçok binanın yazı ve kitabeleri de ona aittir.

Bu yazılardan özellikle “dünyanın en büyük levhaları” olarak tanınan Aya-sofya hatlarından bahsetmek gerekir. Söz konusu cami 1849’da gerçekleşen tamirinden sonra yazılan yedi buçuk metre çapındaki sekiz levhada Allah, Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin yazılıdır. 35 santimetre ağzı olan bir kalemle yazılan bu levhaları seyreden Mustafa İzzet’in söylediği şu cümle sonsuzluğa doğru kanatlanmak isteyen bir sanatkârın psikolojisini aksettirmektedir; “Mümkün olsa da şu levhaları tekrar yazsam”. Cami 1934 yılında müze olduktan sonra bu şaheserler indirilmiş, büyüklükleri sebebiyle dışarı çıkartılamamış, Müze’nin bir köşesinde kaderine terk edilmişti. 1949 yılında tamir edilerek tekrar yerlerine asılmıştır. 1876 yılında 75 yaşında İstanbul’da vefat eden Kazasker Mustafa İzzet Efendi, annesi tarafından dedesi olan Şeyh İsmail Rumi Hz.’nin de medfûn bulunduğu Tophane’deki Kadirihane haziresine defnedilmiştir. Kabir kitabesi de talebesi olan Muhsinzade Abdullah tarafından celi sülüsle yazılmıştır.

SONUÇ

Gerek Tosya'ya gerekse eserleriyle İslâm âlemine kendilerince katkıları olan bu şahsiyetlerin ortak özelliği hepsinin de manevi yollarda mesafe katetmiş olmalarıdır. Kur'an'ın ve sünnetin çizgisinde gerçekleştirdikleri bu manevi yolculuklarının sonuçlarının bizlere kadar ulaşması pek tabiidir. Kabirleri ziyaret edilmekte, feyizlerinden istifade edilmekte, zihinlerde ve gönüllerde yüceltilip onlar gibi yaşamanın yolları aranmakta, onlara özenilmektedir.

Kendileriyle Allah'ın hatırlandığı bu zevat, ideal müslüman tipinin birer temsilcisi olmaya devam etmektedirler. Dünya ve ahiret ayrımı gözetmeden yaptıkları eserler, şariat ve tarikatı meczederek ortaya koydukları faaliyetler ve en nihayetinde kabirlerinde bile etkileri devam edecek şekilde bu coğrafyayı ruhlarıyla doldurmuşlardır.

Bu etkinin son halkası olarak merhum Recep Ese Hoca Efendi'yi de burada anmamız gerekir. Kendisi Nakşibendî-Hâlidî tarîkı üzere, Ilgazlı Hacı Ahmet Efendi'den sonra Tosya'da faaliyet göstermiş, ülkemizin değişik yerlerinden gelen müridlerine de feyiz kaynağı olmuştur. Boyner Camii'nde yaptıkları vaaz ve irşadlar ile ehli sünnet inancının ve Hanefiliğin canlı tutulmasına çalışmışlardır. Kendisinden sonra kimseyi vekil tayin etmemiş olan Recep Efendi 3 Ocak 2008 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Notlar

(*) Arş. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı
mehmettabakoglu@gmail.com

- 1 Nasuh Efendi'nin oğlu Abdülmecid Efendi *Menâkıb-ı Evliyâ* adlı eserinde babasıyla ilgili bazı bilgilere yer vermiştir. Bkz. *Menâkıb-ı evliyâ*, Süleymaniye Ktp., Yazma Başışlar nr. 4027 vr. 33-67; Mecdî Mehmed Efendi, “*Şakâik-ı Numâniye ve Zeyilleri, Hadâiku's-Şakâik*”, Haz. Abdulkâdir Özcan, İstanbul 1989, I, 424-425, 429, 431; Reşat Öngören, “*Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*”, İstanbul, 2003, s. 110-111; Abdürrezzak Tek, “Osmanlı Tasavvuf Tarihi Kaynağı Olarak Bursa Vefeyâtnâmelerinden Ricâl-i Zeyniyye”, *UÜİFD*, C. XIII, S. II, Bursa, 2004, s. 225.
- 2 Abdülmecid Efendi'nin hayatı ve eserleri için bkz. Muammer Erbaş, “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail ve Eserleri”, *DEÜİFD*, S. XXIV, İzmir, 2006, ss. 161-186; Ufuk Hayta, Abdülmecid b. Nasûh Tosyevî'nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkîki”, Yüksek Lisans Tezi, *UÜSBE*, Danışman: Doç. Dr. Abdülhamit Birışık, Bursa, 2008; Harun Uluğ, Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail'in 'el-Hüdâ ve'l-Felâh' isimli Eserinin Edisyon Kritiği ve Tanıtımı”, Yüksek Lisans Tezi, *DEÜSBE*, Danışman, Doç. Dr. Mustafa Özel, İzmir, 2009.
- 3 Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail et-Tosyevî, “*Tefsirü Sûrati'l-İnsan (İnsanSûresi'nin Tefsiri)*”, (thk. Muammer Erbaş), İzmir 2008.
- 4 İsmail Rûmî'nin hayatı ve etkileri için bkz. Seyyid Sırrı Ali, (nşr. Mustafa S. Kaçalın), İstanbul, 1992, ss. 83-98; Mehmet Akkuş, “İsmail Rûmî”, *DİA*, C. XXIII, İstanbul, 2001, s. 120; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, “*Sefîne-i Evliyâ*”, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, C. I,

İstanbul, 2006, s. 118-120; Adalet Çakır, Mehmet Rif'at Efendi'nin 'Nefatü'r-Riyâzi'l-Âliye' isimli Eseri Işığında Anadolu'da Kâdirlik", Doktora Tezi, MÜSBE, Danışman: Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç, İstanbul, 2007, ss. 430-438; Semra Dağdevren, İsmail Rumi, Hayatı ve Tarikatı", Lisans Tezi, *UÜİF*, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kara, Bursa, 2004; Reşat Öngören, "Rûmiyye", *DİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, ss. 240-242.

- 5 Konuyla ilgili tek araştırma için bkz. Hüseyin Sıdkı Köker, "*Tefsiri Mevlânâ Mustafa ve Vakıfları*", TTK Basımevi, Ankara, 1957.
- 6 Kantarcı demektir. Sonradan belediye hizmetleri arasına girmiştir. Tosya'da üretilen sof, kaytan, kuşak gibi ihraç maddelerinin hem vurguncuların elinde toplanmasını önlemek hem doğru tartılıp tartılmadığını kontrol etmek Vezzan'ın önemli görevlerindendi.
- 7 Bkz. Mustafa Kara, "Vefâtının 130. Yılında Kazasker Mustafa İzzet Efendi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. XVIII, Ankara, 2006, ss. 9-18; Mustafa Bektaşoğlu, "Hat Sanatı ve Tosyalı Hattatlar", Ankara, 2005, ss. 76-86; M. Uğur Derman, "Mustafa İzzet, Kazasker", *DİA*, C. XXXI, İstanbul, 2006, ss. 304-307.

Kaynaklar

- Akkuş, Mehmet, "İsmail Rûmî", *DİA*, C. XXIII, İstanbul, 2001, s. 120.
- Ali, Seyyid Sırrı, (nşr. Mustafa S. Kaçalın), İstanbul, 1992, ss. 83-98.
- Bektaşoğlu Mustafa, "Hat Sanatı ve Tosyalı Hattatlar", Ankara, 2005, ss. 76-86.
- Çakır, Adalet, Mehmet Rif'at Efendi'nin 'Nefatü'r-Riyâzi'l-Âliye' isimli Eseri Işığında Anadolu'da Kâdirlik", Doktora Tezi, MÜSBE, Danışman: Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç, İstanbul, 2007.
- Dağdevren, Semra, İsmail Rumi, Hayatı ve Tarikatı", Lisans Tezi, *UÜİF*, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kara, Bursa, 2004.
- Derman M. Uğur, "Mustafa İzzet, Kazasker", *DİA*, C. XXXI, İstanbul, 2006, ss. 304-307.
- Erbaş, Muammer, "Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail ve Eserleri", *DEÜİFD*, S. XXIV, İzmir, 2006, ss. 161-186
- Hayta, Ufuk, Abdülmecid b. Nasûh Tosyevî'nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkîki", Yüksek Lisans Tezi, *UÜSBE*, Danışman: Doç. Dr. Abdülhamit Birişik, Bursa, 2008.
- Kara, Mustafa, "Vefâtının 130. Yılında Kazasker Mustafa İzzet Efendi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. XVIII, Ankara, 2006, ss. 9-18.
- Köker, Hüseyin Sıdkı, "*Tefsiri Mevlânâ Mustafa ve Vakıfları*", TTK Basımevi, Ankara, 1957.
- Mecdî Mehmed Efendi, "*Şakâik-ı Numâniye ve Zeyilleri, Hadâiku's-Şakâik*", Haz. Abdulkâdir Özcan, İstanbul 1989, I, 424-425, 429, 431
- Öngören, Reşat, "*Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler*", İstanbul, 2003.
- , "Rûmiyye", *DİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, ss. 240-242.
- Tek, Abdürrezzak, "Osmanlı Tasavvuf Tarihi Kaynağı Olarak Bursa Vefeyâtnâmelerinden Ricâl-i Zeyniyye", *UÜİFD*, C. XIII, S. II, Bursa, 2004.
- et-Tosyevî, Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail, "*Tefsirü Sûrati'l-İnsan (İnsan Sûresi'nin Tefsiri)*", (thk. Muammer Erbaş), İzmir 2008.
- , *Menâkıb-ı evliyâ*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar nr. 4027 vr. 33-67
- Uluğ, Harun, Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrail'in 'el-Hüdâ ve'l-Felâh' isimli Eserinin

Edisyon Kritisđi ve Tanıtımı", Yüksek Lisans Tezi, *DEÜSBE*, Danışman, Doç. Dr. Mustafa Özel, İzmir, 2009.

Vassâf, Osmanzâde Hüseyin, "*Sefîne-i Evliyâ*", Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, C. I, İstanbul, 2006.